

ivske, Bratslavskoe, Chernihivskoe voievodstva) 1569–1673 [Russian (Volyn) metric. Reges of documents of the Crown Chancellery for Ukrainian lands (Volyn, Kyiv, Bratslav, Chernihiv voivodeships) 1569–1673]. Kyiv. [in Ukrainian].

4. Bilostotskyi, S. (1999). Posadovi osoby viitivsko-lavnychoho sudu ta ikh protsesualnyi status v XVI–XVIII st. [Officials of the Viitov-Lavny court and their procedural status in the XVI–XVIII centuries]. Lviv: misto-suspilstvo-kultura. V. 3, pp. 158–166. Lviv. [in Ukrainian].

5. Bilous, N. (2008). Kyiv naprykintsi XV – u pershii polovyni XVII stolittia. Miska vlada i samovriaduvannia [Kyiv at the end of the 15th - in the first half of the 17th century. City government and self-government.]. Kyiv. [in Ukrainian].

6. Vladymyrskiy-Budanov, M.F. (1903). Nimetske pravo v Polshchi ta Lytvi. Rozvidky pro mista i mishchanstvo na Ukraini-Rusi v XV–XVIII v. [German law in Poland and Lithuania. Exploration of cities and bourgeoisie in Ukraine-Rus in the XV–XVIII centuries.] Lviv. [in Ukrainian].

7. Zaiats, A.Ye. (2003). Urbanizatsiyni proces na Volyni v XVI – pershii polovyni XVII st. [Urbanization process in Volhynia in the XVI - first half of the XVII century]. Lviv. [in Ukrainian].

8. Kudriavtseva, A., Romaniuk, I. Administratyvno-terytorialnyi ustri Nizhynshchyny u skladi Rechi Pospolytoi (persha polovyna XVII st.) [Administrative-territorial structure of the Nizhyn region as a part of the Rzeczpospolita (first half of the 17th century)]. Nizhynska starovyna, issue 8, pp. 69–72. Nizhyn. [in Ukrainian].

9. Kulakovskiy, P. (2006). Chernihovo-Sivershchyna u skladi Rechi Pospolytoi (1618–1648) [Chernihiv-Sivershchyna as a part of the Commonwealth (1618–1648)]. Kyiv. [in Ukrainian].

10. Svanidze, A.A. (2000). Stokholm: rozhdniye stolitsy [Stockholm: the birth of a capital]. Gorod v srednevekovoi tsivilizatsii Zapadnoi Evropy. V. 4, pp. 315–328. Moskva. [in Russian].

11. Góralski Zbigniew. Encyklopedia urzędów i godności w dawnej Polsce. Warszawa, 2000. 191 s. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 09.03.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

УДК 94:352.07(477.51)«16/17»

Г.С. Доманова

МАГІСТРАТСЬКЕ ПРАВЛІННЯ В СОТЕННИХ МІСТЕЧКАХ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ (НА ПРИКЛАДІ МІСТ СТАРОДУБСЬКОГО ПОЛКУ)

У статті розглядаються питання щодо запровадження магістратського правління в сотенних центрах Чернігово-Сіверщини на прикладі міст Стародубщини (Мглин, Погар та Почеп), з'ясування їхньої подальшої долі і непрості взаємини із козацьким урядом. Поява магістратів у містах забезпечувалася королівськими привілеями, царськими грамотами, гетьманськими універсалами, які давали дозвіл на міське самоврядування. Відтак, проаналізовано королівський привілей на магістратське право 1626 р., який одержав Мглин, царські грамоти 1665–1666 рр., які гарантували існування магістратів у Почепі, Погарі й Мглині. З'ясовано, що міщанські громади були зацікавлені у збереженні своїх прав, утім спроби врегулювати стосунки з козацькою спільнотою виявилися недостатньо ефективними. У другій половині XVIII ст. Почеп і Мглин втратили статус повітових міст, а заразом і право на міське самоврядування, перейшовши у володіння гетьмана К. Розумовського.

Ключові слова: Чернігово-Сіверщина, магістратське право, магістратське правління, міщанська громада, царські грамоти, Погар, Почеп, Мглин.

Упродовж другої половини XVII–XVIII ст. незначна кількість міст Чернігово-Сіверщини мали самоврядний статус, який забезпечувався царськими грамотами на

магістратське право. Полкові міста – Чернігів, Ніжин, Стародуб – одержали свої перші привілеї ще від польського короля Сигізмунда III й зберігали магістратське правління включно до набуття чинності «Городового положення» від 21 квітня 1785 р., перебуваючи у складі Російської імперії. Відтоді замість магістратів створювалися міські думи, які перейняли на себе майже усі їхні функції. Сотенні міста Стародубського полку, такі як Мглин, Погар, Почеп, також долучилися до самоврядних традицій.

Історія магістратів стародубської Сіверщини наразі не була предметом самостійного дослідження. Узагальнюючі праці, присвячені соціально-економічній історії міст Лівобережної України середини XVII–XVIII ст., побічно висвітлюють проблему магістратського правління в сотенних містечках Чернігово-Сіверщини [17; 18]. Відомий чернігівський дослідник І. Ситий присвятив одну зі своїх розвідок історії міста Почеп, зацентрувавши увагу на XVIII ст., коли населення міста відчайдушно захищало свої права [14, с. 16–26]. Серед сучасних напрацювань варто згадати дисертаційне дослідження російського дослідника С.М. Бірюкова, присвячене соціально-економічному розвитку міст Стародубщини у XVIII ст., а також його окрему розвідку з даної проблематики [2; 3]. Автор, аналізуючи загальні тенденції соціально-економічного життя регіону, демографічні зміни, засвідчує наявність міждержавних, станових проблем у містах. Увага науковця сконцентрована на чотирьох містах стародубської Сіверщини – Стародубі, Мглині, Погарі та Почепі. Проблема магістратського правління в містах Чернігово-Сіверщини неодноразово порушувалася автором даної розвідки в контексті вивчення земельної власності магістратів цього регіону, а також чисельності міщанської спільноти магістратських міст [5; 6].

Подальша актуалізація урбаністичних студій зумовлює заглиблення у вивчення структурних та функціональних особливостей органів міського самоврядування, що діяли на основі магістратського права. Метою даної розвідки є спроба проаналізувати чинність магістратських грамот та універсалів, що забезпечували правове поле діяльності магістратських установ у сотенних центрах Чернігово-Сіверщини (Мглині, Погарі, Почепі), а також проблеми співіснування станових за своєю природою міщанської та козацької управ.

Поширення магістратського права теренами Чернігово-Сіверщини розпочалося в 20-х рр. XVII ст. унаслідок включення даного регіону до Речі Посполитої (Деулінська угода 1618 р.). Услід за Стародубом, Черніговом та Ніжином польський король Сигізмунд III 26 березня 1626 р. дарував привілей на магістратське право прикордонному місту Смоленського воєводства Мглину [10, с. 60–66]. Надаючи подібні привілеї, польський уряд усвідомлював важливість економічного зростання порубіжних міст, обумовлюючи їхнє оборонне значення. Відтак, на погарських міщан покладався обов'язок ремонту валів, острогів, вони були зобов'язані мати напоготові спорядження для оборони

свого міста і кожні пів року перед міським і замковим урядами ставати на «попис»¹. Передбачалася також «підводна повинність», що полягала у наданні підвід та коней для перевезення королівських посланців.

Погарським війтом був призначений шляхтич, писар Великого князівства Литовського, староста міста Ян Старобельський. Вибірність посадовця не передбачалась, крім того обов'язкова умова – католик за віросповіданням, «війтами мглинськими будемо призначати шанобливих святої римської віри людей» [10, с. 61]. Перші вибори міських урядовців мав провести королівський ревізор Ієронім Цеханович разом із міщанською спільнотою. Наразі І. Цеханович мав провести розмежування міської землі. Земельна власність Мглинського магістрату за привілеєм становила 38 волок. З них 20 було виділено на ратушу, 16 волок – на уряд війта та бурмистрів і 2 волоки – на уряд писаря [10, с. 62; 5, с. 57]. Місто одержало гербову печатку, на якій було зображено св. Флоріана.²

1634 р. король Владислав IV пожалував Мглин литовському магнату Миколі Абрамовичу як ленне володіння [8]. Відновлення ж магдебурзької у місті відбулося вже по закінченні Національно-визвольної війни Б. Хмельницького.

Після Української національної революції середини XVII ст. та приєднання України до Росії міщанство намагалося забезпечити собі самоврядний статус. З 1663 р. Мглин, Почеп та Погар стали сотенними центрами Стародубського полку.³ Міщанська громада відтоді воліла одержати царські грамоти на магдебурзьке право.

1665 р. міщанські спільноти Погара й Почепа зверталися до царя Олексія Михайловича з проханням надати їм жалувані грамоти, щоб убезпечили свої права. Вони посилалися на полкові міста – Чернігів, Ніжин та Переяслав, яким уже було конфірмовано магдебурзьке право. З листопада 1665 р. Почеп одержав царську грамоту на магдебурзьке право [13, с. 621]. Посаду війта обіймав Михайло Павлов. Грамота суттєво відрізняється від польських привілеїв попередніх часів, які гарантували містам Чернігово-Сіверщини чинність самоврядних традицій. Жалувана грамота була доволі лаконічною, водночас було зазначено, що міщанська громада має сплачувати податки до царської скарбниці: «...А доходы належашие, денежные и хлебные собирать на нас великого государя, а отдавать воеводам нашим и приказным людям, по нашему великого государя, нашего царского величества указу» [13, с. 622].

3 грудня 1665 р. І. Брюховецький засвідчив своїм універсалом факт надання царем Олексієм Михайловичем

погарським міщанам грамоти на магдебурзьке право: «пану полковникови вернаго Войска его царского пресветлаго величества стародубскому, сотникови, атаманови, и войтови, и всему посполству, в месте Погаре мешкающим». Гетьман зауважив, що за часів польського панування місто не послуговалося подібними привілеями, «а тепер у великого государя нашего, его царского пресветлаго величества себе одержали» [16, с. 342–343]. Показово, що наступного 1666 р. усі три міста також одержали подібні царські конфірмації [9, с. 238, 300, 333].

3 листопада 1666 р.⁴ Олексій Михайлович надав мглинській міщанській громаді грамоту на магдебурзьке право [4, с. 357–358; 15 с. 64–65]. Цікавий факт, що за змістом вона повністю відтворювала грамоту почепським міщанам 1665 р., водночас у ній не згадувався королівський привілей 1626 р.⁵ Наголошувалося, що війт мглинського магістрату Іван Нечегенко клопотався перед царем Олексієм Михайловичем щодо надання міщанській спільноті «на майдебурское право и волности нашу царского величества жалованную грамоту против нежинских, черниговских и переяславских мещан, а прежние наши царского величества жалованные грамоты от разорения литовских людей утерялись» [4, с. 358, 15, с. 64]. Того ж таки дня, 3 листопада, царську грамоту одержав Погар. Погарський війт Кирило Сурченко так само клопотався перед царем, відстоюючи станів права міщан [4, с. 374–375].

Крім розширення владних повноважень, магдебурзьке право передбачало земельні надання і чітке окреслення території міста. 1667 р. почепський та погарський війти воліли визначити земельну власність. Обидва війти одержали «іменний» наказ стольника Кирила Хлопова щодо земельних пожалувань [5, с. 58], а також підтвердження самоврядного статусу.

За усталеною практикою магістратський уряд очолював війт, посада якого упродовж другої половини XVII–XVIII ст. була виборною. За даними О. Лазаревського, Погарський магістрат очолювали війти: Кирило Сурченко (Сурко) – протягом 1666–1679 рр., Костянтин Котляр – 1671 р., Іван Рухлядка – 1684 р., Василій Пінчук – 1688 р., Давид Сергійович Сорока – 1691–1693 рр., Афанасій Пасюк – 1696–1699 рр., Марк Осипов – 1701–1706 рр., Іван Лінський – 1707–1708 рр., Семен Давидович Сорока – 1710–1715 рр., Дмитро Косач – 1715–1719 рр., Климентій Песоцький – 1721–1747 рр. [9, с. 239]. На особливу увагу заслуговує постать К. Песоцького. Під час перебування на посаді війта він зумів примножити свої статки і у середині XVIII ст. уже був заможним землевласником Погара. Отримавши від батька у спадок кілька торгових

1. Перевірка військового стану, щось на зразок військових навчань-тренувань.

2. Св. Флоріан – св. мученик, який жив в Італії в VI ст. Його дуже шанували у Польщі, особливо в Кракові, куди були перевезені з Риму в XV ст. його мощі. Він зображується з гілкою верби в одній руці та ківшом, з якого ллється вода, в іншій. У королівському привілеї зазначено: «s. Floriana z drzewcem we zbroi».

3. Протягом 1654–1663 рр. перебували у складі Ніжинського полку.

4. І. Токмаков у своїй праці «Историко-статистическое описание города Мглина Черниговской губернии» наводить копію цієї грамоти, але з датою 2 листопада 1666 р.

5. Зазвичай міщанські громади, які мали вже королівські привілеї на магдебурзьке право, повідомляли про це цареві. У царських грамотах зазначалося, у якому році місто вперше одержало право на магдебурзьку.

лавок, винокурню та «место винничное, незастроенное над р. Судостью», він почав скуповувати землі. У його власності у різних місцях та урочищах була «пахотна» земля, сінокоси (на 608 возів), гаї тощо [19, с. 51–53].

Упродовж 1757–1768 рр. уряд війта обіймав колишній військовий канцелярист, військовий товариш Григорій Андрійович Покас. 1757 р. він закінчив службу в Генеральній військовій канцелярії та одержав посаду війта. Відтак, представник державної установи очолив міський уряд, що було вже значним порушенням. Ця загальна тенденція простежується в усіх магістратських містах Чернігово-Сіверщини, де відбувалося поступове узалежнення магістратів від полкових та сотенних канцелярій. Так, наприклад, у Чернігові у 1756 р. вйтівський уряд очолив військовий канцелярист Никифор Шарий [7, с. 36]. Ніжинським вйтом у 1766 р. був обраний бунчуковий товариш Петро Тернявський, а серед магістратської старшини значиться військовий товариш Іван Гордієв [12, с. 21, 40–41].

Особа Г. Покаса доволі відома. Під час проведення виборів депутатів до Законодавчої комісії 1767 р. погарський вйт Г. Покас виступив на чолі магістратської старшини супроти проросійсько налаштованої частини місцевого міщанства, якою керував Денис Привалов. Через це Г. Покас був заарештований і втратив вйтівство [20]. Урядовцями Погарського магістрату 1767 р. були: бурмистер Стефан Перніченев, райці – Іван Грабар (депутат до Законодавчої комісії), Микита Одудка, Іван Кривсін, лавники – Дмитро Водян, Дем'ян Ляліч, Іван Гляк, писарем – Сава Барлуї [11, с. 73–75].

Не так багато відомо прізвищ вйтів Мглинського магістрату: Іван Нечегенко (Нечаченько) – 1666 р., Лук'ян Герасимович – 1723 р., Сидор Маджука – 1728–1731 р., Максим Йосифович – 1742–1746 рр. [4, с. 356–358, 360; 15, с. 63, 67, 114–116].

Доволі цікавий факт з історії самоврядування міста наводить О. Лазаревський. Він зазначив, що за ревізією 1740 р. Мглин «показано свободным войсковым», через що мглинські міщани (окрім заможних і «таковых людей, кои бы купечеством и другим знатным промыслом бавились») були надані у рангове володіння полковому судді Андрію Рубцю. Це був один з перших випадків, коли козацька старшина спробувала «накласти руку» на міщан [9, с. 239]. Згодом цей універсал було скасовано. У 1747 р. Мглин отримав від імператриці Єлизавети грамоту, «по которой жители Мглина навсегда утверждались свободными людьми». Але 1760 р. місто перейшло у власність графа Кирила Розумовського [15, с. 19].

Почепський магістрат почав занепадати на початку XVIII ст. 1709 р. Почеп перейшов у володіння князя О. Меншикова. Гетьман І. Скоропадський, «желая расположить в свою пользу Меншикова, подарил ему Почеп со всею его волостью» [15, с. 56]. Лише 1727 р. після арешту князя його маєтки були конфісковані в державну казну. Але Почеп ревізував підполковник Сухарев [14,

с. 17]. Після тривалого занепаду міського самоврядування лише у березні 1741 р. згідно указу Генеральної військової канцелярії були проведені вибори міських урядовців та запроваджено ратушне правління: «по указу сенатскому велено было учредить в г. Почепе ратушу по примеру других малороссийских городов» [9, с. 302–303, 14, с. 19]. Кандидатів на посади війта та бурмистрів затвердила полкова Стародубська канцелярія. 14 березня 1741 р. новообрані вйт Василь Брешков, бурмистри Василь Столпников, Павло Сачинський та писар Олексій Шолома були приведені до присяги у соборній церкві Стародуба. Відтак Почепська ратуша потрапила у повну залежність від сотенного уряду. Норми магдебурзького права остаточно втратили свою чинність. У 1744 р. почепським вйтом був Никифор Брешков, 1746 р. – Семен Столпников. Посади бурмистрів натовді обіймали Павло Сачинський, Василь Столпников, Григорій Бовтко, Артем Пороховников, Парфен Гурута [14, с. 20]. Царською грамотою 1750 р. Почеп «с его округом, в числе прочаго, отписан «на уряд» нового гетмана» графа К. Розумовського [15, с. 57]. Отже, місто вже не в змозі було повернути магістратське правління.

Загалом перша половина XVIII ст. позначилася активною боротьбою міщанських громад за свої права. Двовладдя у сотенних центрах, так само як і полкових містах, призводило до занепаду магістратського правління. О. Лазаревський, аналізуючи життя погарських міщан, зазначив: «магистратское самоуправление в Погаре в действительности существовало лишь до начала XVIII в.; а затем фактически было уничтожено произволом местных сотников, подчинивших погарских мещан своей «команде» и «смешавших мещанския дела с сотенными в одной избе меской» [9, с. 239]. Протягом 1712–1722 рр. сотник Погара С.Я. Галецький підпорядкував магістрат своєму уряду, сотенна старшина своїми підписами засвідчувала магістратські постанови, відала судочинством. Водночас колишні міські урядовці одержували військові звання, виходячи у такий спосіб з-під міщанської юрисдикції. Колишній вйт Семен Сорока та син колишнього війта Івана Рухлядки Осип у 1721 та 1722 рр., відповідно, були вже городовими отаманами. Урешті-решт 1744 р. вйт К. Песоцький апелював до Генеральної військової канцелярії з метою одержати охоронний універсал та відновити магістратське правління у місті [9, с. 239]. Магістрат отримав універсал, який забороняв полковій та сотенній старшині, особливо сотникові, втручатися у магістратські справи та судочинство, апеляції на рішення магістратського суду мали розглядатися у Генеральному військовому суді або Генеральній військовій канцелярії «ибо оный магистрат имеет состоять отсель в ведомстве генеральной канцелярии» [9, с. 240]. У тому ж таки 1744 р. вйт К. Песоцький подав скаргу щодо зловживань погарського сотника на ім'я Єлизавети Петрівни, волюючи відновити діяльність магістрату. У відповідь він одержав імператорську грамоту [1, с. 633]. Чи зміг відстояти Погарський магістрат свої права перед сотенною старшиною,

наразі невідомо. Проте у подальшому, зокрема 1765 р., магістрат скаржився на сотника Семена Соболевського та його рідню щодо привласнення магістратської землі, лісів, користування без дозволу міськими луками, привернення у своє підданство міщанських дворів [9, с. 340–341]. Втім, серед сотенних центрів лише Погарський магістрат, попри зазіхання сотенної старшини, зберіг міщанське самоврядування, хоча зі значними обмеженнями.

Підсумовуючи, зазначимо, що сотенні міста Стародубщини – Мглин, Погар, Почеп – у 1665–1666 рр. завдяки царським грамотам долучилися до ряду міст, які одержали статус магістратських. Мглинська міщанська громада одна з найперших отримала привілей на магдебурзьке право, перебуваючи у першій половині XVII ст. під владою Речі Посполитої. Упродовж другої половини XVII–XVIII ст. міщанські громади доклали максимум зусиль, щоб зберегти своє самоврядування, але спроби врегулювати стосунки між міщанською і козацькою спільнотами виявилися недостатньо ефективними. У другій половині XVIII ст. Почеп і Мглин втратили статус повітових міст, а разом і право на міське самоврядування.

ДЖЕРЕЛА

1. Багалеї Д. Судьба магистратского самоуправления в городах XVII–XVIII вв. *Сборник статей в честь Матвея Кузьмича Любавского*. Петроград, 1917. С. 627–636.
2. Бирюков С.Н. Мещане городов Стародубья в первой половине XVIII в. *Вестник Санкт-Петербургского государственного университета*. 2011. Вып. 4. С. 74–81.
3. Бирюков С.Н. Социально-экономическое развитие городов Стародубья в XVIII в. Дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, 2014. 162 с.
4. Генеральне слідство про маєтності Стародубського полку. Т. 1. Київ : Друкарня Всеукраїнської академії наук. 1929. 564 с.
5. Доманова Г. Земельна власність магдебургій Чернігово-Сіверщини. *Сіверянський літопис*. 2018. № 5. С. 55–67.
6. Доманова Г. Чисельність та соціальний статус міщанської спільноти магістратських міст Чернігово-Сіверщини (друга половина XVII–XVIII ст.). *Соціум. Альманах соціальної історії*. 2020. Випуск 15–16. С. 83–96.
7. Доманова Г. Чернігівський магістрат : генеза, структура, функції (друга половина XVII–XVIII ст.). *Сіверянський літопис*. 2000. № 2. С. 34–42.
8. Думин С. Гербы городов Смоленского воеводства. *Вестник геральдиста*. 1 (1991). URL: http://www.heraldik.ru/books/statyi/smolensk_voevod.htm
9. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Т. 1. : Полк Стародубский. Киев : Типография К.Н. Милевского. 1888. 522 с.
10. Магдебурзькі грамоти містам Лівобережної України XVII–XVIII ст. (Верстка збережених аркушів). *Корпус магдебурзьких грамот українським містам : Два проекти видань 20-х – 40-х років ХХ століття* / Автори-упорядники В. Андрійцев, В. Ульяновський, В. Короткий. Київ : Прайм, 2000. С. 60–66.
11. Наказ от жителей г. Погар. *Сборник Императорского Русского исторического общества*. Санкт-Петербург : Типография Главного Управления Уделов, Моховая 40. 1914. Т. 144. С. 73–86.
12. Наказ от жителей г. Нежина. *Сборник Императорского Русского исторического общества*. Санкт-Петербург : Типография Главного Управления Уделов, Моховая 40. 1914. Т. 144. С. 21–63.
13. Полное собрание законов Российской империи. Т. 1 : 1649–1675. СПб. : Типография II отделения собственной его императорского величества канцелярии, 1830. 1029 с.
14. Ситий І. Місто Почеп 200 років тому. *Сіверянський літопис*. 2005. Вип. 2–3. С. 16–26.
15. Токмаков И. Историко-статистическое описание города Мглина Черниговской губернии, в связи с церковно-археологическим обзором священных достопамятностей этого края со времени первоначального его заселения : С приложением ист. очерка местечка Почеп. Киев : Типография Д.С. Повальского, 1888. 119 с.
16. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського

до Івана Самойловича (1657–1687) / Упорядники І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко. Київ ; Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2004. 1086 с.

17. Швидько А.К. Социальные отношения и классовая борьба в городах Левобережной Украины во второй половине XVII – середине XVIII века. Днепропетровск : Днепропетровский государственный университет, 1984. 91 с.

18. Швидько А.К. Значение воссоединения Украины с Россией для экономического развития городов Левобережной Украины. Днепропетровск : Днепропетровский государственный университет, 1985. 80 с.

19. Ханенко А.И. Город Погар. Историко-статистический очерк. Чернигов : Губернская типография, 1871.

20. Ясь О. Покас Григорій Андрійович. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Pokas_H

Domanova H.S. The magistrate's rule in the sotennykh towns of Chernihovo-Sivershchyna (on the example of the Starodub regiment)

A few towns in Chernihiv-Sivershchyna's had self-governing status during the second half of the XVII–XVIII c. First of all, the self-governing status was secured by royal charters on Magdeburg law. Regimental towns – Chernihiv, Nizhyn, Starodub – received their first privileges from the Polish King Sigismund III. They retained the magistrate's rule until the entry into force of the “Gorodovogo polozheniya” of April 21, 1785, when they were already part of the Russian Empire. The burghers' communities of some sotennykh towns also joined the self-governing traditions.

The article considers the introduction of the magistrate's rule in the sotennykh of centers of Chernihiv-Sivershchyna's on the example of the towns of Starodub (Mhlyn, Pohar and Pochep), their future fate, as well as the coexistence of classes by nature of the burghers and cossack's administrations. The emergence of Magdeburg law in the towns was ensured by royal privileges, royal charters, hetman's universals, which gave permission for the introduction of town self-government. The royal privilege on the Magdeburg law of 1626 was analyzed. This privilege was given to the town of Mhlyn during the Polish rule in the region. The royal charters of 1665–1666, which guaranteed the existence of the magistrate government in Pochep, Pohar and Mhlyn during the second half of the XVII–XVIII c., were analyzed. It was found that the burghers' communities were interested in preserving their rights, but attempts to settle relations with the cossack community were not effective enough. The first half of the XVIII century marked by the active struggle of burghers' communities. Dual power in the sotennykh centers, as well as regimental cities, led to the decline of magistrate rule. In the second half of the eighteenth century Pochep and Mhlyn finally lost the status of a county town, as well as the right to municipal self-government. They passed into the possession of Hetman K. Rozumovskiy. The Pohar magistrate retained the magistrate government despite the encroachment of the sotennykh officers, although he had some restrictions on his activities.

Key words: Chernihovo-Sivershchyna, Magdeburg law, magistrate's rule, royal charters, bourgeois community, Pochep, Pohar, Mhlyn.

REFERENCES

1. Bagalei, D. (1917). Sudba magistratskogo samoupravleniya v malorossiyskikh gorodah XVII–XVIII vv. [The fate of magistrate self-government in the cities of Malorossia in the XVII–XVIII centuries.]. *Sbornik statey v chest' Matviya Kuzmicha yjubavskogo – Collection of articles in honor of Matvey Kuzmich Lyubavsky*, pp. 627–636. Pertograd. [in Russian].
2. Biryukov, S.N. (2011). Meschane gorodov Starodubya v pervoy polovine XVIII v. [Meschane of the towns of Starodub in the first half of the 18th century]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta. Bulletin of St. Petersburg State University*, 4, pp. 74–81. [in Russian].
3. Biryukov, S.N. (2014). *Social'no-ekonomicheskoe razvitiye gorodov Starodub'ya v XVIII v.* [Socio-economic development of the cities of Starodub in the 18th century.]. *Candidate's thesis*. Sankt-Peterburg. [in Russian].
4. *Generalne slidstvo pro maietnosti Starodubskoho polku. (1929). [General investigation of the estates of the Starodub Regiment]. (Vol. 1.)* Kyiv : Drukarnia Vseukrainskoi akademii nauk. [in Ukrainian].
5. Domanova, H. (2018). Zemelna vlasnist mahdeburhii Chernihovo-Sivershchyny [Magdeburgs' land ownership of Chernihiv-Sivershchyna]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, pp. 55–67. [in Ukrainian].
6. Domanova, H. (2020). Chyselnist ta sotsialnyi status mishchanskoj spilnoty mahistratskykh mist Chernihovo-Sivershchyny (druga polovyna XVII–XVIII st.) [The population size and social status of townsfolk in Chernihiv-Sivershchyna's magistrates (the 2nd half of the XVII–XVIII cent.)]. *Sotsium. Almanakh sotsialnoi istorii – Socium. Almanac of Social History. Issue 15–16*, pp. 83–96. [in Ukrainian].
7. Domanova, H. (2000). Chernihivskiy mahistrat: geneza, struktura, funktsii (druga polovyna XVII–XVIII st.) [Chernihiv magistrate: genesis, structure, functions (second half of the 17th – 18th centuries)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2, pp. 34–42. [in Ukrainian].
8. Dumin, S. (1991). Gerby gorodov Smolenskogo voevodstva [Coats of arms of the cities of the Smolensk voivodship]. *Vestnik geraldista – Herald's Herald*, 1. Retrieved from http://www.heraldik.ru/books/statyi/smolensk_voevod.htm [in Russian].

9. Lazarevskii, A. (1888). *Opisanie staroi Malorossii [Description of old Little Russia.]* (Vol. 1 : Polk Starodubskii). Kiev : Tipografiya K.N. Milevskoho. [in Ukrainian].

10. Andreitsev, V., Ulianovskiy, V., Korotkiy, V. (Comps). (2000). *Mahdeburzki hramoty mistam Livoberezhnoi Ukrainy XVII–XVII st. [Magdeburg charters to the cities of the Left Bank of Ukraine of the XVII–XVIII centuries]. Korpus mahdeburzkykh hramot ukrainskym mistam : Dva proekty vydan 20-kh – 40-kh rokov XX stolittia.* pp. 60–66. Kyiv: Praim. [in Ukrainian].

11. Nakaz ot zhyteley g. Pogar. (1914) [Order from the inhabitants of Pogar]. *Sbornik Imperatorskogo Russkogo istoricheskogo obshchestva.* (Vol. 144, pp. 73–86). Sankt Peterburg : Tipografiya Glavnogo Upravleniya Udelov, Mohovaya 40. [in Russian].

12. Nakaz ot zhyteley g. Nezhyna. (1914) [Order from the inhabitants of Nezhin]. *Sbornik Imperatorskogo Russkogo istoricheskogo obshchestva.* (Vol. 144, pp. 21–63). Sankt-Peterburg : Tipografiya Glavnogo Upravleniya Udelov, Mohovaya 40. [in Russian].

13. *Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. (1830). [Complete collection of laws of the Russian Empire.]* (Vol. 1 : 1649–1675). Sankt Petyerburg : Tipografiya II otdeleniya sobstvennoy ego imperatorskago velichestva kantselyarii. [in Russian].

14. Sytyi, I. (2005). *Misto Pochep 200 rokov tomu [The town of Pochep 200 years ago]. Siverianskyi litopys – Siverian chronicle, issue 2–3,* pp. 16–26. [in Ukrainian].

15. Tokmakov, Y. (1888). *Istoriko-statisticheskoe opisanie goroda Mglina Chernigovskoy gubernii, v svyazi s tserkovno-archeologicheskim obzorom svyashchennykh dostopamyatnostej etogo kraja so vremeni pervonachal'nogo ego zaseleniya: S prilozheniem ist. ocherka mestechka Pochepa [Historical and statistical description of the city of Mglin, Chernihiv province, in connection with the church-archaeological review of the sacred monuments of this region since its initial settlement: With the application of historical essay on the town of Pochep].* Kiev: Tipografiya D.S. Povalskogo. [in Russian].

16. Butych, I., Rynsevych, V., Teslenko, I. (Comps). (2004). *Universaly ukrainskykh hetmaniv vid Ivana Vyhovskoho do Ivana Samoilovycha (1657–1687) [Universals of Ukrainian hetmans from Ivan Vyhovsky to Ivan Samoilovich (1657–1687)].* Kyiv: Lviv : Naukove tovarystvo im. Shevchenka. [in Ukrainian].

17. Shvid'ko, A.K. (1984). *Sotsialnye otnosheniia i klassovaia borba v gorodakh Levoberezhnoy Ukrainy vo vtoroy polovine XVII – seredine XVIII veka [Social relations and class struggle in the cities of the Left Bank of Ukraine in the second half of the seventeenth and mid-eighteenth centuries].* Dnepropetrovsk : Dnepropetrovskiy gosudarstvennyy universitet. [in Russian].

18. Shvidko, A.K. (1985). *Znachenie vossoedineniya Ukrainy s Rossiey dlya ekonomicheskogo razvitiya gorodov Levoberezhnoy Ukrainy [The significance of Ukraine's reunification with Russia for the economic development of the cities of the Left Bank of Ukraine].* Dnepropetrovsk : Dnepropetrovskiy gosudarstvennyy universitet. [in Ukrainian].

19. Khanenko, A.I. (1871). *Gorod Pogar. Istoriko-statisticheskii ocherk [The town of Pogar. Historical and statistical essay].* Chernigov: Gubernskaya tipografiya. [in Russian].

20. Yas, O. Pokas Hryhorii Andriiovych [Pokas Hryhorii Andriiovych]. Retrieved from : http://www.history.org.ua/?termin=Pokas_H [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 01.03.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.*

УДК 930.2:(044.2)«16»Ялоцький

*о. Ю.А. Мицик,
І.Ю. Тарасенко*

ГЛУХІВСЬКИЙ СОТНИК ВАСИЛЬ ФЕДОРОВИЧ ЯЛОЦЬКИЙ

У статті вперше поданий повний нарис біографії глухівського сотника кінця XVII ст. Василя Ялоцького (Яловицького, Федоровича), якому досі присвячувалися лише короткі біографічні довідки О.М. Лазаревського та В.В. Кривошеї. Ці довідки були максимально доповнені архівними документами, в першу чергу з унікального архіву XVII ст. полковника Іллі Новицького. У результаті були по-новому висвітлені деякі важливі моменти життєвого шляху сотника. Наприклад, якщо раніше вважалося, що він обирався на цю посаду двічі, то тепер встановлено, що він обирався тричі, уточнюються терміни каденцій, подано опис його шляхетського герба. Було також відзначено, що Ялоцький призначався наказним ніжинським полковником у часи Азово-Дніпровських походів у 1695 р. і не випадково йому як сотнику передавали загальне керування засеймськими сотнями. Він відігравав важливу роль в обороні південних кордонів Гетьманщини від ординських нападів і саме цим пояснюється його зв'язок з охочекомонним (компанійським) полковником Іллею Новицьким, який був фактично командуючим прикордонними військами Гетьманщини в часи гетьманів Івана Самойловича та Івана Мазепи. У додатку до статті наводяться одинадцять його листів до Новицького, виявлених у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

Ключові слова: Глухів, полковник, сотник, козаки, Гетьманщина, архів.

Приходиться повторювати просту і, на жаль, сумну істину: з ряду причин, у першу чергу через тривалий період відсутності власної державності, ми надто мало знаємо про біографії представників козацької старшини, не кажучи про рядове козацтво. Вони подібні метеорам, які зблискують на нічному небі, і тут же пропадають безслідно...

Про одну таку особистість вдалося зібрати трохи фактів. Це глухівський сотник останньої третини XVII ст. Василь Федорович Ялоцький. Уперше деякі факти його біографії навів О.М. Лазаревський. У своїй капітальній праці при описі Глухівської сотні Ніжинського полку він подав найповніший на той час список сотників, серед яких значиться і Ялоцький, перебування якого на цьому уряді відносилось до 1678–1696 рр. На інших сторінках твору О.М. Лазаревський навів і деякі факти життя Ялоцького [1, с. 416, 422, 474, 488]. Через 100 років цією постаттю зацікавився дослідник козацької генеалогії Володимир Кривошея. Спочатку у цінному довіднику старшини Лівобічної Гетьманщини він уточнив каденцію Ялоцького, визначивши його сотникування у квітні 1678 – березні 1687, вересні 1689 – листопаді 1696 рр. (точніше початок і закінчення каденції не вдалося визначити). Ялоцький вперше став сотником після Яська Жураківського (Жураковського) (?–1672–1677–?), а замінив його Кіндрат Грудяка (?–1689–?). Вдруге він посідав цей уряд у такий період: ?–1694–1696–?, а замінив його Олексій Туранський (? – січень 1699–1709), який став потім (у 1709–1716 рр.) генеральним (військовим) суддею. При цьому дослідник назвав Ялоцького Яловицьким [2, с. 55]. У значно повнішій версії довідника, яка охоплювала й Правобічну Гетьманщину, Кривошея вніс чимало